

Galerija je jedna od onakvih pesničkih knjiga koje nas pojedinostima, pojedinačnim pesmama dovode u nedoumicu, koje nas često dovode u situaciju da ne smemo doneti nikakav sud. Ima toliko trenutaka u kojima se pri prečitavanju ove knjige nisam mogao ni za šta određeno da opredelim, jer ni do čega pozitivno-određenog nisam mogao da dodem: jednostavno, sve te škrte reči, svi ti apartni spregovi i obrti udaljuju se od mene, ne pružajući mi nikakvo značenje. Ove pesme nam ne približuju stvari, nego ih, naprotiv, udaljavaju, odnosno ostavljaju samo ljušturu ili tragove nekadašnjeg njihovog prisustva. One najpre svedoče o jednom svojevrsnom rasapu sveta, o njegovim izbrisanim granicama, svedoče o svetu koji se iznutra raščinjuje i nastoji da se nanovo zasnjuje na nekom novom elementu, čitaocu nejasnom.

Možda bi najprikladnije bilo poslužiti se ovom prilikom slikom: slikom čiste, ili, ako se tako može reći, apsolutne svetlosti, svetlosti bez kvaliteta. Ona, bez vlastitih atributa, ulazi u stvari, prožima ih, rastvara, i uvek se bez ostatka vraća sebi. To bi bila slika apstrakcije i, istovremeno, slika jednog naročitog doživljaja stvari kojima je čovek okružen. U *Galeriji* se neprekidno oseća prisustvo jedne takve čiste svetlosti: sve konkretne osobine bića, njihovi jasni obrisi, njihova punina, njihova neposrednost, sve to čili i nalazi jedinu potvrdu u čistoj svetlosti koja ne može biti ništa drugo do izraz apstraktno-čiste svesti. Apstraktno-čista svest pak nije ništa drugo do rezultat unutarnjeg razdvajanja i rasapa. To je izraz kritične tačke na kojoj se svest nalazi. Dalji procesi koji se iza svega toga nalaze nisu relevantni za pesmu i njeno prosuđivanje. Oni mogu da budu interesantni samo kao psihološka motivacija pesme, psihološko razjašnjenje koje ostaje izvan stvarne književne analize.

Stoga nikako nije slučajno što se u knjizi oseća atmosfera hrišćanskog hrama, atmosfera katoličke katedrale. Hladnoća kamena, strogi obrisi predmeta, muk i smerno poniženje. Svet koji okružuje čoveka ovde je doživljen ne samo kao tajanstven, nego kao nepoznat, neshvatljiv i zato opasan. Jedina veza sa njim je strepnja i unutarnje raspeće, grč patnje. Strogi i škrti su ovi stihovi, ali tom svojom formom oni u prvom redu govore o neumoljivosti sveta. Postoji očiti nesklad između ličnosti i sveta u ovim stihovima: ona nije u moći da iznutra prati zakonitosti sveta, ona nije sa njima, nego ih spolja oseća, kao nešto neprikosnovenno u svojoj većitoj datosti. Svet se razvija po vlastitim zakonima, a svest, u sebi razjedinjena i pomerena iz supstancijalnog jedinstva kome pripada, nastoji da te zakone razume. Zbog uzaludnog nastojanja, zbog osamljenosti u ogromnim i neshvaćenim prostanstvima, javlja se sumnja, strah, jeza, osećaj krivice i želja za samouništenjem. Sve bi to mogla da ilustruje jedna jedina pesma, koja je veoma rečita već samim svojim naslovom: *Ameba u hramu*. To nikako nije osećajna situacija, to nije emotivno stanje koje bi pesma izražavala. Pesma je, doduše, puna emitivnih naboja, ali emotivno je ovde epifenomen, i temeljni raskol se dešava na jednom višem planu: na planu rastrojstva mehanizma svesti.

To rastrojstvo mehanizma svesti u *Galeriji* je interesantno utoliko što nas dovodi do jedne specifične egzistencijalne situacije. Ove pesme mogu da izgledaju kao eksperiment i, dalje, kao hermetički eksperiment, i to hermetički u prvom redu zato što nije mogao da uspostavi komunikativne veze (što je neophodno za svaku poeziju) sa čitaocem.

poezija kao svedo čanstvo

O NOVOJ KNJIZI PESAMA
MUBERE PAŠIĆ

Međutim, iza svih tih nerazumljivih ili teško razumljivih pesama (što je, opet, veoma relativno, jer zavisi od toga koliko se u unutarnju organizaciju te poezije ušlo), sigurno postoji jedno egzistencijalno stanje. Problem vrednovanja ove poezije stoga se postavlja uglavnom iz jednog jedinog aspekta: koliko je to stanje organizovano u pesmu. Kod Mubere Pašić može da postoji oblikovna kriza, odnosno oblikovna nemogućnost. Ali kod nje se nikada, čini mi se, neće postaviti problem poetske sheme koja je po sebi savršena, ali iza koje se krije doživljajna pustoš. Takve sheme kod nje nema, mada postoji jedna druga mogućnost: da stanje koje tako intenzivno proživljava Mubera Pašić ne može dovoljno da „objektivira” u adekvatnoj formi, da uzmogne da uspostavi neophodnu stvaralačku distancu, pa se stoga nespretna forma pesme odvađa i kameni u kliše. Tu nema sklada između forme i sadržaja, nema, naime, njihovog jedinstva koje ide, u svakoj pravoj umetnici, do prožimanja.

U slučaju Mubere Pašić kao da se potvrđuje pravilo da poetska vizija, koja ima

opšte značenje, proističe iz individualne, lične situacije. Lična psihička drama je na naglašen način prisutna u *Galeriji*, ali je isto tako jasno da je osnovni raskol koji nalazimo u ovim pesmama karakterističan za savremenog čoveka. Neurotična ličnost savremenika odslikava se u ponorima ove poezije. Ali ta neurotičnost nije samo pojedinačna i lična drama, nego je bitno epohalna, pa zato karakteristična na opšti način. I baš stoga koreni te situacije ne mogu biti psihološke prirode; psihološko je tu mamiestacioni medij. Koreni se nalaze u samoj istorijskoj episi; *principium individuationis* epohe je „mesto” u kome se nalaze razlozi za opšti ili karakterističan psihološki rascep.

Značajnost ove poezije je, mislim, i u tom odslikavanju ili podudaranju sa dobom. Ona u tom smislu može da bude svedočenje. U tome se, isto tako, ogleda i njena savremenost. Ne, dakle, s obzirom na poetski „metod” ili poetska sredstva, nego s obzirom na onaj temeljni rascep koji mosi i iz koga izrastaju svi oni grčeviti i katkad pomalo nerazumljivi, ali ipak shvatljivi spregovi reči. Kao poezija, *Galerija* nas često ne može zadovoljiti, odnosno odbija nas, ali u celini, i po svojim intencijama, ona je više no samo interesantan pesnički pokušaj.

Za čitaoca ove knjige verovatno bi bila interesantna još jedna nedoumica: kako „uči” u ove stihove? Ovi stegnuti stihovi, daleke i neshvatljive veze stvari, neobične asocijacije i čudni spojevi reči — u početku izgledaju gotovo potpuno neshvatljivi. Ali kasnije se dolazi do jednog „ključa”. Naime, princip po kome su pravljene ove pesme jeste čisto asociiranje reči po njihovim sekundarnim značenjima, po sekundarnim značenjskim poljima, kako se to kaže u lingvistici. Ako se držimo primarnih, signifikativnih značenja reči, već samim tim prelazimo na teren pojmovnog mišljenja. U poeziji je značajan drugi teren: to su polja sekundarnih značenja, koja se u tropima ukrštaju i omogućuju nepojmovnu asocijaciju među rečima. Mubera Pašić se potpuno prepusta takvoj asocijaciji ili takvoj igri. Za njenu poeziju je karakteristično da se ponekad potpuno u tome gubi, pa se samim tim kidaju i sve komunikativne veze. S druge strane, ona se asketski strogo drži tih „sporednih” ili nepojmovnih veza, ona pravi apstraktni crtež od tih asocijacija, pa nam zato izgleda da su pred nama pesme-zagone. Međutim, za razumevanje je najvažnije da se tim asocijacijama potpuno prepustimo, da zaboravimo na pojmovne granice reči i da tako dopremo do one poetske atmosfere koja izražava egzistencijalno stanje. Reči se tu privlače kao po nekim tajnim zakonima, pa nam sve izgleda da će nam iduća objasniti prethodnu, ali obično ostajemo prevareni. U nadi da ćemo pesmu razumeti, mi sve reči pratimo, a već samim tim praćenjem učestvujemo u pesmi. Već je to jedna vrsta razumevanja pesme. Jer se ovde susrećemo, bar se meni tako čini, u prvom redu sa pesmom-svedočanstvom, svedočanstvom u onom smislu koji sam nastojao da odredim.

Zbog toga je *Galerija*, i pored očitih slabosti koje u njoj nalazimo, veoma interesantna knjiga i posebno značajna za razmatranje nekih krajnjih situacija u poeziji. U tom smislu je vreme doista na strani Mubere Pašić, pa od nje treba očekivati da kasnije strogo kao i dosad, ali mnogo jednostavnije, uobličii svoja autentična stanja i nedoumice. *Galerija* zahteva osvetljenje koje joj samo autor može dati, i to novim, smelijim, a to znači i mnogo jednostavnijim oblikovnim zahtevima.